

**Adami Tanneri E Societate Iesv, S. Theologiæ D. Et In
Academia Ingolstad. Professoris, Theologiæ Scholasticæ
Tomus ...**

Cum triplici Indice

De Fide, Spe, Charitate, Ivstitia, Religione, caeterisq[ue] virtutibus [et]
vitijs: ac varijs hominum statibus. Secvndæ Secvndæ S. Thomæ
Aqvinatis Respondens

Tanner, Adam

Ingolstadii, 1627

II. Quidnam sit virtus Religionis, quod & quotuplex eius obiectum, &
quomodo ab alijs virtutibus distinguatur.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72877](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72877)

sine hac adiunctione & subordinatione, singularum ratio, usus, ac officium satis commode explicari potest; eo quod hæc adiunctio & subordnatio potius sit arbitraria, quam essentialis, ut ibidem diximus. Restat, ut supradictas undecim partes ac virtutes iustitiæ annexas, cum Sancto Thoma, ordine ac sigillatim explicemus incipiendo hac disputatione à religione, quæ inter cæteras potissima est, & prolixior tractationem postulat, ut dictum.

D V B I V M II.

Quidnam sit virtus Religionis; quod & quotuplex eius obiectum; & quomodo ab alijs virtutibus distinguatur.

S. Thomas 2. 2. q. 81. aa. 8.

13 **R**eligio, siue à *relegendo*, iuxta Isidorum libro 10. Etym. c. 17. & Augustinum lib. 10. de ciuitate Dei cap. 4. siue à *religando*, iuxta Laurentium lib. 4. diuin. Instit. cap. 28. siue à *relegendo* dicta, iuxta Ciceronem lib. 2. de nat. Deorum, in præfati dicitur virtus, qua Deo debitum cultum & honorem exhibemus.

Cum qua notione & significatione nominis recte congruunt omnes etymologiæ eiusdem nominis antea relatæ, ut bene declarat Sanctus Thomas quæstio, 81. articulo 1. *Sine enim religio, inquit, dicitur à frequentibus relectione, siue ex iterata electione eius, quæ negligenter amissum est, siue dicatur à religatione; religio proprie importat ordinem ad Deum. Ipse enim est, cui principaliter alligari debemus, tanquam indeficienti principio; ad quem etiam nostra electio assidue dirigi debet, sicut in vltimum finem, quem etiam negligenter peccando amittimus, & credendo, & fide protestando recuperare debemus.*

Ut autem huius virtutis natura cognoscatur, quæ sit aliquot sequentibus sigillatim explicandum est. 1. quodnam sit eius obiectum, & quotuplex. 2. quid, & quotuplex. 3. quænam sit ratio essentialis, tum generica, tum specifica religionis, speciatim an sit virtus Theologica, & à cæteris omnibus distincta.

14 Primo igitur quaritur, quodnam & quotuplex sit obiectum virtutis religionis.

Respondeo sequentibus pronuntiat. I. Religionis obiectum materiale duplex est, videlicet propinquum & remotum; siue obiectum *Quod*, & obiectum *Cui*, iuxta Caietanum quæstio. 81. articulo 5. & communem. Obiectum *Quod* materiale (adeoque proximum) est ipse cultus diuinus, seu honor quem Deo volumus, seu potius actiones illæ, seu in genere, seu in specie spectatæ, quibus *Deum* colere intendimus. Obiectum *Cui*, siue remotum est Deus, cui cultum, & honorem volumus.

Idem accidit in iustitia, cuius obiectum immediatum & proprium sunt res ipsæ, siue actiones alteri debitæ; obiectum autem remotum *Cui*, est alter, seu ipse proximus. Idem suo modo cer-

nitur in spe, cuius obiectum *Quod* est Deus; obiectum *Cui*, sumus nos ipsi; quia per spem volumus Deum nobis.

Et sicut hic specificatio virtutis non sumitur nude ab obiecto remoto *Cui*, ita etiam in presenti, essentialis ratio religionis non sumitur nude ab obiecto *Cui*, sed vel maxime ab obiecto *Quod*. Accedit quod nec ipsa charitas virtutis Theologicæ rationem proprie sortitur ab obiecto *Cui*, sed vel maxime ex obiecto *Quod*; quatenus per eam Deo inprimis volumus seipsum, & suas perfectiones intrinsecas, etiam si consequenter per eam etiam alia bona, tanquam obiecta, quadam secundaria & materialia Deo velle possumus. Vide supra disp. 2. q. 1. dub. 1.

15 II. Vtrumque obiectum religionis, antea dictum, habet suam propriam rationem formalem obiectiuam. Ratio enim formalis, quam religio in cultu diuino, prout est obiectum proprium & immediatum spectat, est ratio debiti cuiusdam legalis. Quemadmodum enim iustitia, qua bonum aliquod proximo volumus, non spectat in eiusmodi obiecto proprie ipsam rationem bonitatis & conuenientia; in ordine ad proximum, nempe ut per hoc bonum proximo bene sit; sed rationem debiti, quia iustum, seu iure debitum est; ita etiam religio, quæ potentialis quædam est pars iustitiæ, & quidem quoad rationem debiti à perfecta iustitiæ ratione minime deficiens, ut dubio præcedenti ex Sancto Thoma dictum, respicit in cultu diuino, non ipsam rationem bonitatis seu conuenientia; in ordine ad Deum, nempe ut per illum *Deo* bene sit, hoc enim est charitatis; sed rationem debiti legalis; quia videlicet Deo ob summam eius excellentiam hoc bonum iure debitum est; & per hoc etiam distinguitur religio à charitate. Idem in simili disp. præced. de iustitia legali dictum.

17 III. Eodem modo formalis ratio obiecti *Cui*, quam scilicet in Deo formaliter spectat religio, non est proprie ipsa diuina bonitas secundum se spectata; sed eius excellentia, siue nobilitas & præstantia; cuius ratio desumitur quasi comparate ex eminentia ipsius *DEI*, super omnes res creatas, & speciatim super ipsum etiam hominem. Vnde formaliter amamus Deum quia bonus est, honoramus autem & colimus, quia excellens est, ac primum rerum omnium principium, ut dicemus.

18 IV. Neque vero ratione diuersarum perfectionum, seu attributorum, aut etiam diuersorum beneficiorum, debentur Deo adorationes seu cultus diuersæ rationis, ut recte post Alensem 3. par. quæst. 30. num. 1. artic. 3. Gabrielem in canonem lect. 49. & ipsum S. Thomam hic q. 81. a. 3. ad 1. docet Vasquez de adoratione disp. 1. cap. 2. & 3.

Cuius rei ratio sumitur ex S. Thoma loc. citat. quia ratio, cur Deus sit adorandus cultu latriæ est, esse primum principium rerum omnium, in quo quidem includuntur omnes perfectiones omnium attributorum. Quamquam non æque expresse omnia attributa *DEI* singulis colendi modis honorentur, sed quædam alijs signi-

ficantius, vt recte notarunt Vasquez loc. cit. n. 54. & Lessius de religione num. 27. post Augustinum q. 9. in Exodum, & Glossam in illud psalmi 7. *Domine Deus in te speraui.*

19 V. Sed & ipsi etiam Sancti, quatenus coluntur propter excellentiam increatam Dei, ad quam aliquam dicunt habitudinem, seu per modum imaginis, seu per modum filij, amici, templi, &c. ad obiectum materiale religionis pertinent: etsi nihilominus cultus ille quatenus in Sanctos tendit, non sit cultus patriæ propriæ, sed quidam cultus inferior. Sicut intentio & electio ad eandem quidem virtutem pertinent, sed inter se plurimū differunt, vt ex comūni docent Vasquez & Lessius locis cit. & inferius in simili de cultu imaginum dicitur quæst. 2.

20 VI. At vero si Sancti propter suas perfectiones absolutas & intrinsecas spectentur, & colantur, vt propter visionem Dei, charitatem, & sanctitatem propriam; sic non pertinent ad obiectum religionis, nec adeo coluntur per virtutem religionis; sed per virtutem distinctam, quæ dulia vocatur, & in dulum stricte acceptam, & super dulum diuiditur, vt inferius q. 7. dicitur. Ratio est; quia hac ratione in Sanctis non spectatur ratio formalis obiectiua religionis, nempe diuina excellentia; sed aliqua ratio inferior, & distincta; quæ proinde etiam distinctam virtutem constituit, vt ex communi docet S. Thomas q. 81. a. 4. ad 3. & supra q. 25. a. 1. ad 2. quidquid in contrarium dixerit Marsilius in 3. q. 8. a. 1.

21 Nec tamen ideo putandum, etiam dari amorem amicitiae supernaturalem erga proximum, quæ sit distincta virtus à charitate Dei, vt significant Vasquez de adorat. lib. 1. disp. 6. n. 175. & lib. 3. disp. cap. 4. num. 25. & Lessius num. 23. contra communem. Diuersa enim est ratio bonitatis supernaturalis, quam amor respicit; & excellentiæ, quam respicit cultus. Nam gratia & dona supernaturalia, in quantum habent rationem bonitatis supernaturalis, formaliter terminantis actum amoris, sua natura hominem ordinant ad Deum; & propterea hæc bona sunt, quia ad Deum ordinant. Quo fit, vt dum aliquis propter ea diligitur, plane propter Deum, & quia amicus, seu filius, aut seruus Dei est, diligatur. Excellentia vero creata hominis, in prædictis bonis fundata, suam rationem proprie in eo positam non habet, quod à Deo fit, aut in eum quomolibet redundet; sed potius quod aliquo tandem modo hominis, & ab homine est. Quo fit, vt eiusdem excellentiæ cultus ad Deum directe non pertineat, nec ad eandem virtutem, quæ Deus colitur.

22 Hinc igitur hominem quidem propter inherentem bonitatem supernaturalem, eadem virtute charitatis amamus, quæ Deum amamus; at tamen eundem hominem propter insitam ei excellentiam supernaturalem, non eadem virtute colimus, quæ Deum colimus, vt etiã superius disp. 2. quæstione 2. dub. 2. ex S. Thoma pluribus docuimus.

23 Quibus addi potest etiam alia diuersitatis ratio: quia amor non differt specie penes diuersum

gradum seu modum participandi eandem bonitatem; nec adeo ex sua ratione specifica proprie attendit diuersum illū gradum seu modum eiusdem bonitatis: at vero honor & cultus per se ac ex sua ratione specifica eam varietatem ac diuersitatem Excellentiæ attendunt. Denique ipse modus diuersus participandi eandem bonitatem non constituit diuersam speciem eiusdem bonitatis: at vero diuersus modus habendi seu participandi excellentiam, essentialiter diuersificat Excellentiam; quæ adæquate ex ipso etiam modo habendi eandem excellentiam spectatur.

24 Quamquam in eo par est tam amoris, quam cultus ratio; quod sicut distinctus est cultus, quo Deum colimus, & quo creaturam propter internam & propriam suam excellentiam colimus; ita etiã distinctus est amor supernaturalis, quo proximo volumus bonum supernaturale propter seipsum, ab eo, quo volumus ei bonum propter Deum. Hic enim amor charitatis & amicitiae est erga Deum; ille amor concupiscentiæ ad spem, pertinens, per quem videlicet tum nobis ipsis, tum proximo, quatenus vnum nobiscum est, bonum diuinum volumus; non autem vel alterius virtutis specialis, à spe & charitate distinctæ, vt vult Lessius loc. cit. vel generalis alicuius virtutis, vt indicat Vasquez cit. num. 175. De qua re plura loco citaro.

25 Quæritur secundo, quid & quoruplex sit cultus, qui per virtutem religionis Deo exhibetur, & qua ratione ab honore differat.

Respondetur breuiter, cultum generatim loquendo, esse notam quandam seu contestationem submissionis erga alterum, ob existimatam eius excellentiam. Differt ab honore, quod hic solum ac vniuersim significet testimonium excellentiæ alterius. Quo fit, vt etiam æqualis & inferior honorari possit; coli autem vel adorari non possit, nisi aliqua ratione superior. Addit enim cultus honori quandam animi submissionem erga rem vel personam, quæ coli dicitur.

26 Cum autem cultus præter iudicium speculatiuum intellectus de alterius excellentia, qui actus aut ad fidem, aut similem habitum supernaturalem, vel respectu cultus naturalis, ad naturalem mentis solertiam, & vim cognoscendi pertinet; itemque præter iudicium practicum, seu dictamen intellectus, alteri hic & nunc, pro ratione excellentiæ, cultum congruum cum debita animi submissione deferendum, qui est actus prudentiæ, duos præterea actus inuoluat; nimirum actum voluntatis eidem iudicio consentientis; ac deinde alium, aut alios, siue eiusdem voluntatis, siue alterius potentiæ actus, vel in genere, vel in particulari conceptos, qui sint obiectum prioris actus; quosque adeo etiam voluntas priori actu velit in honorem ac cultum Dei efficere ac referre; vt sunt v. g. tum actus orationis, sacrificij, &c. tum omnium virtutum actus, quatenus ad Dei cultum referuntur: intelligendum est, solum priorem actum esse actum religionis immediate elicitem; posteriorem actum, saltem plerumque & communiter, esse actum religionis potius imperatum, vt inferius de oratione,

adora-

adoratione, & alijs eiusmodi actibus, primum illum voluntatis actum terminantibus, dicitur.

27 Ex his vero actibus, etsi prior principalior est, & esse potest sine posteriori re ipsa existente; quo modo deuotionis actus consistit, sine actuali exercitio cuiuscunq; alterius actus ad Dei cultum pertinentis: sæpe tamē posterior, si re ipsa exerceatur, vt adoratio externa, votū, oratio, absolute cultus Dei dicitur; etsi, pprie cultus ex vtroq; actu coalescat; ita vtilis quasi formaliter, hic vero materialiter ad cultum sese habeat.

28 Et vero licet cultus hominis nunquam esse possit sine actu externo; quandoquidem actus mere internus, vt pote alteri homini penitus ignotus, non potest esse nota seu contestatio submissionis erga alterum, vt ex comūni docet Vasquez lib. 1. de adorat. c. 4. in cultu tamen diuino, potest etiam esse actus internus, quandoquidē Deus, scrutans renes & corda, non minus perfectos habet actus internos, quam minus perfectos. Ex quo oritur, duplex cultus Dei, vt docet S. Thomas qu. 84. a. 2. internus scilicet, quē idem S. Thomas reuerentiam & deuotionem interiorē appellat, & qualis etiam in scriptura Angelis tribuitur, psalm. 96. & Hebr. 1. *Et adorent eum omnes Angeli eius*; alter externus, qui externo videlicet, aliquo signo exprimitur, vt pluribus dicitur dubio sequenti numero 49.

29 Quæritur tertio, quanam sit ratio essentialis, tum generica, tum specifica, virtutis religionis; speciatim an sit virtus Theologica, infusa, & à cæteris omnibus distincta. Respondeo sequentibus pronuntiat. I. Religio non est virtus Theologica, sed moralis, Iustitiæ adiuncta. Ita S. Thomas q. 81. art. 5. Ratio est; quia ad virtutem Theologicam requiritur, vt pro immediato obiecto habeat ipsum Deum: religio autem pro immediato obiecto non habet Deum, sed cultum Deo deferendum, seu potius actum, ad Dei cultum relatum; etsi hic ipse actus versetur circa Deum vel obiectum Cui. Et confirmatur; quia religio est quædam quasi iustitia erga Deum, eodem modo se habens erga Deum, sicut iustitia humana erga hominem, cuius obiectum proprium & immediatum non est homo, sed res debita homini.

30 Nec obstat, quod oratio & laus Dei immediatè circa Deum versari videantur: oratio enim reuera non refertur ad Deum, nisi velut vt obiectum Cui; representans scilicet nostra vota Deo, vt patebit dubio sequenti. Laus vero Dei non attingit Deum, sicut actus vitalis suum obiectum, sed sicut signum attingit suum signatum. Accedit quod hi non sunt actus proprie & immediatè elicti ipsius religionis, sed actus solum quasi imperati, sicut etiam actus fidei, spei, & charitatis, quatenus ad Deum colendum referuntur, vt docet S. Thomas eodem artic. 5. ad 1. vbi ita etiam explicat dictum Augustini in Enchiridio c. 3. assententis, *Deum coli fide, spe, & charitate.*

In quem sensum etiam accipitur illud Iacobi 1. v. 27. *Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem hæc est, visitare pupillos, & viduas in tribula-*

*tione, & immaculatum se custodire ab hoc saeculo: nempe quia omnium virtutum actus in ordine ad cultum diuinum à religione imperari possunt. Cui etiam simile est illud 1. Corinth. 13. vers. 4. *Charitas patiens est, benigna est, &c.* quia nimirum & à charitate cæterarum virtutum actus imperantur.*

31 Addit S. Thomas ibidem ad 3. medium in virtute religionis non accipi inter passionēs, sed secundum quandam equalitatem inter operationes, quæ sunt ad Deum, non quidem absolutam; quia DEO non potest tantum exhiberi, quantum ei debetur; sed secundum quandam considerationem humanæ facultatis, & diuine acceptationis. Superfluum autem, inquit, in his quæ ad diuinum cultum pertinent, esse potest, non secundum circumstantiam quanti, sed secundum alias circumstantias; puta quia cultus diuinus exhibetur, cui non debet exhiberi, vel quando non debet, vel secundum alias circumstantias, prout non debet.

Qua ratione efficitur, religionē non esse virtutem moralem circa passionēs versantem, nec ipsam virtutibus velut partē potentialem subordinari, sed esse partem potentialem Iustitiæ; tum quod circa actiones, & ad alterum versetur, tum quod equalitatem quandam, licet imperfectam, constituat, vt in assertionē dictum.

32 II. Religio est virtus specialis, à cæteris omnibus virtutibus distincta. Ita S. Thomas quæst. 81. artic. 4. ex communi. Ratio est, quia habet proprium & speciale obiectum, qui est honor & cultus Deo debitus, quem proprie nulla virtus procurat. Et sicut in rebus humanis, diuersis personarum excellentijs, *diuersus honor debetur*; alius quidem patri, alius Regi; ita etiam DEO, ob singularem ac infinitam excellentiam, proprius honor debetur, per virtutem Religionis eidem deferendus.

33 Idem pater inductione. Religio enim differt à virtutibus Theologicis, cum non sit virtus Theologica, vt dictum, sed moralis: differt etiam à prudentia, eique annexis virtutibus, quia non est in intellectu, sed in voluntate, vt etiam dictum. Nec obstat, quod oratio, & laus, qui inter actus religionis numerantur, fiat formaliter in intellectu, non in voluntate; quia isti non sunt actus proprie & immediatè elicti à religione, sed potius imperati, eo modo quo iudicium, aut etiam exterior actus, quo suum ius proximo redditur, est actus iustitiæ, vt superius itidem diximus.

34 Differt etiam à cæteris virtutibus moralibus; à temperantia quidem, & fortitudine, alijsque annexis; quia non versatur circa passionēs, sed circa actiones, quibus DEO cultus redditur, nec perficit hominem in ordine ad seipsum, sed in ordine ad alterum, nempe DEVM: à iustitia vero saltem humana; quia non continet, nec constituit perfectam equalitatem ad alterum, (hominem) in reddendo debito, vt antea dictum; an vero sit ipsa specialis virtus Iustitiæ erga DEVM, dicitur inferius numero 43.

III. Religio est virtus vna specie infima. Ita S. Thomas quæst. 81. a. 3. Probat; tum quia religio, cultum Deo exhibendo protestatur fidem vnus Dei, quæ fides vna specie est, iuxta illud Ephes. 4. vers. 5. *Vnus Dominus, vna fides.* Tum quia ratio formalis obiectiua, seu formale motiuum religionis vnicum est; nempe ipsa excellentia increata Dei, vt dictum. *Ad religionem enim pertinet, inquit Sanctus Thomas, exhibere reuerentiam vni Deo, secundum vnâ rationem, in quantum scilicet est primum principium creationis & gubernationis rerum. Vnde ipse dicit Malachia 1. v. 6. Si Pater ego sum, vbi est honor meus? patris enim est, & producere, & gubernare.*

36 Nec obstat, quod in Deo sunt tres personæ, & multa attributa; quodque per virtutem religionis coluntur quadam ratione etiam Sancti ac imagines Dei; quia tres personæ diuinae, inquit Sanctus Thomas ibidem ad 1. *sunt vnum principium creationis & gubernationis; & ideo eis vna religio seruitur.* Diuersæ autem rationes attributorum concurrunt ad rationem primi principij; quia Deus producit omnia, & gubernat, sapientia, voluntate, & potentia bonitatis suæ. Sanctis autem, & imaginibus Dei non defertur cultus per virtutem religionis, nisi quatenus aliquo modo ad Deum pertinent, in quibusque colitur ipsa excellentia diuina, ob quam solam religionis virtute coluntur, vt superius dictum.

37 Nec obstat secundo, quod plures sunt actus religionis, non solum speciales, vt vouere, orare, sacrificare &c. Sed etiam generales, vt colere Deum, ei; seruire. Nam & ab eodem habitu diuersi specie actus procedere possunt; & cultus, ac seruitus Dei re ipsa non sunt actus religionis distincti; siquidem eodem actu religionis homo seruit Deo, & colit ipsum.

Nam cultus respicit Dei excellentiam, cui reuerentia debetur. Seruitus autem respicit subiectionem hominis, qui ex sua conditione obligatur ad exhibendam reuerentiam Deo; cum interim in omni actu religionis & excellentiam Dei, & nostram erga Deum subiectionem protestemur; adeo vt ad hæc duo pertineant omnes actus religionis; quia per omnes homo protestatur diuinam excellentiam, & subiectionem sui ad Deum; vel exhibendo aliquid ei, vel verum assumendo aliquid diuinum, vt ait S. Thomas ibidem ad 2.

38 IV. Sed & religio, & sanctitas, tametsi inter se ratione differant, tam essentialiter idem sunt. Ita Sanctus Thomas quæstione 81. artic. 8. Probat & declaratur. Nomine enim sanctitatis duo significantur, & mundities scilicet mentis, & firmitas eiusdem, saltem in ipso mentis habitu fundata, iuxta illud Apostoli Roman. 8. vers. 38. *Certus sum, quia neque mors, neque vita, &c. neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei.* Quo fit, vt sanctitas dicatur dispositio quadam, qua mens hominis se ipsam, suosque actus firmiter applicat & addicit Deo, & refert in Deum ac diuinum cultum. Religio autem dicitur, secundum quod exhibet Deo debitum famulatum, in his, quæ pertinent specialiter ad cultum diuinum, sicut in sacrificijs, oblationibus, & alijs huiusmodi;

cum tamen sanctitas dicatur, secundum quod homo non solum hæc, sed etiam alia virtutum opera refert in Deum; vel secundum quod homo se disponit per bona quadam opera ad cultum diuinum.

39 Quæ ad nominis quæstionem & modum loquendi pertinent. Certe enim religio re ipsa non solum certos quosdam actus diuini cultus, sed etiam aliarum omnium virtutum actus ad diuinum cultum refert.

Quod si quis dicat, nomine sanctitatis proprie ac principaliter significari virtutem charitatis, hominem Deo firmiter vnientis, is etiam, consequenter dicere poterit, sanctitatem esse virtutem distinctam à Religione. Interim quia res aliæ eatenus sanctificantur, & sanctæ dicuntur, quia diuino cultui addicuntur; ideo recte etiam Sanctus Thomas sanctitatem hominis in eo proprie ponenda existimauit, quod se ipsum diuino cultu addixerit.

40 V. Tametsi probabile sit, religionem non distingui à virtute pietatis, obseruantie, & gratitudinis in Deum; probabilius tamen videtur, gratitudinem esse virtutem à religione distinctam: sicut & religio proprie loquendo, distinguitur ab obedientia, & Iustitia erga Deum. Primam partem tradit Lessius l. 2. c. 36. du. 2. n. 15. & videtur innuere S. Thomas q. 106. a. 1. ad 1. vbi ait: *Sicut religio est quadam superexcellens pietas; ita est quadam excellens gratia, siue gratitudo.* Vnde & gratiarum actio ad Deum est inter ea, quæ ad religionem pertinent; quod tamen de actu imperato religionis intelligi potest. Idem significat Caietanus q. 107. a. 3. qui docet, has virtutes, pietatem, obseruantiam, & gratitudinem dupliciter existere; primo formaliter, in suis proprijs speciebus; secundo eminenter, in superiore virtute, quæ est religio. Ratio est; quia earum formalia obiecta quibus formaliter sua officia deferunt, vt est ratio paternitatis, virtutis, ac dignitatis, ac demum beneficentia, excellentissimo modo continentur in obiecto religionis, quod est excellentia diuina; sicut & debita earundem, ob quæ eiusmodi officia deferunt, in debito religionis.

41 Secunda pars probatur; quia pietas quidem erga Deum formaliter nulla datur; cum eius obiectum, quæ est propinquitas sanguinis, respectu nostri proprie ac formaliter in Deo non sit. Ratio autem formalis obiecti obseruantia in Deo est contracta, per propriam rationem formalem obiecti religionis, quæ est excellentia Dei, vt proinde neutra virtus, prout circa Deum versatur, sit specialis virtus à religione distincta.

Sed gratitudo etiam quoad Deum habet suum proprium obiectum formale, quod est debitum ortum ex beneficio, cum debitum religionis fundetur præcise in excellentia diuina abstracto à liberali dantis affectu; qui tamen ipse motiuum esse potest ad actum religionis excitandum, adeo vt ipsa religio hoc sensu quasi imperatiue gratitudo dici possit: in quem sensum loquutus videtur Sanctus Thomas loc. cit.

42 Ipsam vero humilitatem seu subiectionem debitam aduersus Deum, verius existimo non distinguere à religione; cum ea ipsa subiectio fundetur tum in excellentia diuina, tum in uilitate nostra; cuius professio quædam & protestatio exhibetur per uirtutem religionis.

Aliter uidetur sentiendum de obedientia aduersus Deum; hæc enim cum formaliter fundetur non in excellentia Dei absolute, sed potius in quadam iurisdictione eiusdem, uidetur habere debitum ac motiuum distinctum à uirtute religionis: sicut etiam in humanis uirtutibus obseruantia aduersus superiorem, distincta est ab obedientia eidem debita. An autem obedientia aduersus Deum & homines sit una specie uirtutis, disputat. sequente dicitur, ubi de obedientia agemus.

43 Tertia pars de iustitia ita probatur & declaratur. Supponimus enim hoc loco, quod in materia de poenitentia fufius probandum erit, dari in homine aliquam iustitiam erga Deum, cuius proprium officium sit, in omni materia ius illud diuinum, quod in creaturas ratione præditas, in ordine ad quæuis officia ab eis debita, præstanda habet, procurare ac illæsum conseruare. Ab hac ergo iustitia uirtutem religionis specie distinguere, ita probamus. Religio enim, non secus ac inter homines obseruatiua, debitum Deo honorem deseruit, non hac formali ratione, ne ius diuinum per iniuriam lædatur; sed quia præcise eius excellentiæ talis honor debetur. Qua ratione etiam differt à fidelitate erga Deum, quod hæc versatur in promissis Deo exfoluendis, præcise ut ei ratione promissionis debentur; Qui titulus etiam in humanis per se non constituit ueram iustitiam.

44 Interim si quis religionis nomen laxè usurpare uelit, ut uiam non specie infima, sed genere proximo uirtutem significet, seu uiam, per collectionem plurium habituum, habentium inter se quandam affinitatem, uel quasi artificialem compositionem in ordine ad honorem Deo integre & ex omni parte illæsum seruandum, ita ut sub se latram, fidelitatem, gratitudinem, & poenitentiam, quin etiam humilitatem & obedientiam aduersus Deum comprehendat, cum eo quidem magnopere contendendum non erit, sed is tamen à consueto usu loquendi Theologorum aberrabit, ut cum Suario 3. parte tom. 4. disp. 17. sect. 2. n. 6. diximus disp. de poenitent. thes. 12.

45 VI. Religio est uirtus supernaturalis ac per se infusa; quamuis imperfecta religionis uirtus etiã acquisita detur. Prima pars est S. Thomæ q. 81. a. 5. ad 3. & q. 82. a. 2. ad 1. & 3. ubi docet, charitatem esse principium & causam religionis & deuotionis. Ratio est. Quia religio simpliciter & absolute dicta, est uirtus, qua Deus, etiam ut obiectum supernaturalis est, perfecte colitur; hoc autem non fit nisi per uirtutem infusam religionis: ita quidem, ut cum cæteræ uirtutes morales etiam ex fine quasi extrinseco, non ex propria materia, uirtutem infusam postulent; religio tamen ex proprio obiecto & motiuo intrinseco habitum infusum requirat.

Secunda pars uidetur communis Doctorum. Sicut enim Deus naturali etiam ratione aliquo modo cognoscitur, & colendus intelligitur; ita etiam potest actu proportionato uoluntatis coli: ex quibus actibus frequentatis naturalis & acquisita religionis uirtus comparari potest; qua & ab Ethnicis, & à Christianis peccatoribus re ipsa Deus nonnunquam suo modo colitur, ut in simili de charitate dictum disputat. 2. quæstio. 2. dub. 2.

46 VII. Religio inter uirtutes morales præstantissima est. Ita S. Thomas citat. quæst. 81. artic. 6. Ratio est; quia post uirtutes Theologicas, quæ immediate circa ipsum Deum versantur, inter cæteras uirtutes morales, eo quæque cæteris paribus præstantior est, quo propius Deum attingit: Religio autem propius accedit & attingit Deum, quam aliæ uirtutes morales; in quantum operatur ea, quæ directe & immediate ordinantur ad honorem diuinum; formaliter & directe respiciens cultum Dei: Ergo, &c.

47 Nec obstat, quod etiam uirtus humilitatis, & obedientiæ erga Deum, pari ratione Deum attingere uidentur. Non solum quia uerius est, uirtutem humilitatis erga Deum non esse distinctam à uirtute religionis, ut dictum num. 42. & supra disputation. 3. quæstio. 3. dub. 8. sed etiam quia obedientia erga Deum, cum proprie & formaliter solam rationem superioris imperantis spectet, habet rationem obiectiuam nostra consideratione non paulo inferiorem ipsa ratione obiectiuam religionis, quæ est ipsa infinita Dei excellentia absolute spectata.

DVBIVM III.

Quosnam in genere actus, tum internos, tum externos habeat Religionis uirtus; & speciatim quis & qualis actus religionis sit deuotio.

S. Thomas 2. 2. q. 81. a. 7. & q. 82. aa. 4.

48 **Q**uod ad primum, nempe actus religionis in genere attinet, sequentes assertiones statuimus. I. Actus religionis uniuersim loquendo sunt duplices; alij enim sunt actus religionis immediate per se elicit; alij quasi imperati, seu mediate ac secundo elicit. Hæc assertio est extra controuersiam, & sumitur ex analogia omnium uirtutum reliquarum, ut diximus supra disp. 1. q. 7. dub. 1.

Probatur & declaratur ex dictis dub. præced. num. 26. quia actus immediate ac per se à religione elicitus, est internus actus uoluntatis, quo Deo cultum debitum volumus; & nihil aliud est, quam profunda & submissa mentis inclinatio coram Deo, qua uoluntas uult profiteri Dei excellentiam, cui in omnibus iure